

ANDRZEJ MAMROŁ

Uwarunkowania skuteczności pracy współczesnego nauczyciela

Determinants of Efficiency of the Modern Teacher

ORCID: 0000-0001-8951-8719, doktor, Uniwersytet Opolski, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Nauk Pedagogicznych, Zakład Metodologii i Badań Edukacyjno-Kulturowych, Polska

Streszczenie

Skuteczność działania nauczyciela jest zawsze uwarunkowana wieloma bardzo różnorodnymi czynnikami. Niewątpliwie jednak o efektywności jego pracy w dużym stopniu decyduje zastosowanie środków dydaktycznych, w tym nowoczesnych narzędzi, np. mediów masowych i technologii opartych na działaniu komputera. W artykule przedstawiono opinie nauczycieli szkół podstawowych na temat znaczenia właśnie takich pomocy dla osiągania celów edukacyjnych w realizowanym przez nich procesie dydaktyczno-wychowawczym. Z udzielonych wypowiedzi wynika, jakie miejsce zajmuje ich wykorzystanie wśród innych determinantów efektywności pracy z uczniami. Zaprezentowany materiał zawiera także samoocenę nauczycieli dotyczącą kompetencji posługiwania się środkami tego rodzaju.

Słowa kluczowe: nauczyciel, uwarunkowania skuteczności nauczyciela, media

Abstract

The effectiveness of the teacher's action is always conditioned by many, very diverse factors. However, no doubt, about the effectiveness of its work largely decides the use of learning tools, including modern ones such as media and technology based on the use of the computer. The article presents the opinions of elementary school teachers about the meaning of such support to achieve the educational goals being implemented in their didactic and educational process. The answers provided indicate the place of their use among other determinants of the effectiveness of work with students. The presented material also includes the teachers' self-assessment regarding the competence of using this kind of resources.

Keywords: teacher, determinants of teacher's effectiveness, media

Wstęp

Podstawowym zadaniem szkoły bez względu na czasy, w których ona funkcjonuje, było i jest kształcenie, a także wychowanie młodego pokolenia, przygotowanie go do życia, tak by mogło sprostać wymaganiom stawianym przez

świat. Zmieniają się dzieci (młodzież), nauczyciele, infrastruktura, klimat społeczno-polityczny, ale sens działania tej instytucji jest ciągle taki sam. Nie znaczy to jednak, że u uczniów kształtowane są zawsze te same kompetencje, postawy, wartości, sposoby myślenia (szczególnie wtedy, gdy do głosu dochodzi jakaś ideologia), że sposób realizacji zajęć jest niezmienny. Szkoła zawsze powinna odpowiadać specyficznemu zapotrzebowaniu, jakie rodzi współczesność oraz zachodzące w niej zmiany. Do realizacji swoich zadań powinna też wykorzystywać wszelkie możliwe, dostępne środki. Nauczyciele, zdając sobie sprawę z tych wyzwań, będąc również świadomi możliwości, jakie niesie postęp cywilizacyjny, muszą dążyć do jak najwyższego poziomu realizacji wspomnianych wcześniej celów. Skuteczność ich działania, którą wyraża efektywność wykonywania wymienionych wyżej zadań, jest jednak warunkowana wieloma różnorodnymi czynnikami. Wśród nich niewątpliwie istotną rolę odgrywają wyposażenie szkół w nowoczesne narzędzia i kompetencje nauczycieli do posługiwania się nimi.

W niniejszym artykule zawarto opinie nauczycieli szkół podstawowych na temat roli, jaką odgrywają nowe technologie w realizacji celów edukacyjnych. Przedstawiono wypowiedzi świadczące o znaczeniu różnego rodzaju mediów w procesie dydaktyczno-wychowawczym oraz miejscu, jakie zajmuje ich wykorzystanie wśród innych determinantów efektywności pracy z uczniami. Badania sondażowe w technice ankiety przeprowadzono w kwietniu 2019 r. na grupie 40 nauczycieli z terenu województwa opolskiego. Zastosowano w nich dobór losowy. Zwrócono szczególną uwagę na następujące kwestie: Jaki jest poziom przygotowania nauczycieli szkół podstawowych z zakresu wykorzystania nowoczesnych technologii w procesie dydaktyczno-wychowawczym? Jakie znaczenie ma wykorzystanie nowoczesnych środków dydaktycznych dla skutecznej realizacji procesu edukacyjnego przez współczesnych nauczycieli? Jakie miejsce wśród innych determinantów skuteczności pracy współczesnego nauczyciela zajmuje zastosowanie mediów i nowoczesnych technologii?

Przygotowanie nauczycieli szkół podstawowych w zakresie wykorzystania nowoczesnych technologii edukacyjnych

W powszechnym przekonaniu proces dydaktyczno-wychowawczy realizowany we współczesnej szkole powinien być okazją do wyzwalania wielowymiarowej aktywności uczniów. Pomocne w tym będzie odpowiednio bogate środowisko edukacyjne (Strykowski, 2003, s. 116–117). Szczególne zaś miejsce zajmują w nim media, a w szerszym znaczeniu – wszelkie technologie utrwalania i przekazywania informacji w czasie i przestrzeni (Goban-Klas, 2007, s. 9). Chodzi jednak przede wszystkim o te z nich, które dzięki swoim cechom bądź poziomowi rozwoju technologicznego stwarzają różnorodne możliwości działań na lekcji, a tym samym zwiększają szansę skuteczności pracy nauczyciela.

Z badań wynika, że najbardziej powszechnym tego typu narzędziem w szkole jest tablica interaktywna. W podjętym postępowaniu jej obecność zadeklarowało 87,5% badanych nauczycieli. Według ustaleń pochodzących z innej procedury badawczej nawet 100,0% szkół z terenu województwa opolskiego dysponuje takimi tablicami. Jednak ich liczba i dostępność nie zawsze pozwalają na swobodne wykorzystanie (Mamroł, 2018, s. 150). Ponadto do dyspozycji są: projektory multimedialne – co potwierdza 60,0% badanych, komputery stacjonarne – 52,5%, laptopy – 50,0%, tablety – 10,0%, pomoce do nauki programowania, takie jak: zestaw *Scottie Go*, klocki *Lego: We Do* czy roboty – np. ozoboty, *mBot* – również 10,0%. Po jednym wskazaniu odnotowano w przypadku: wizualizera, drukarki 3D i e-booków.

Warunkami ich wykorzystania są jednak odpowiednie nastawienie (zaangażowanie) i poziom kompetencji nauczycieli. Tymczasem samoocena tych ostatnich w omawianej sprawie nie jest za wysoka. Wprawdzie 43,6% ocenia ogólny poziom swojej wiedzy i umiejętności w zakresie nowoczesnych technologii jako „wysoki”, a 7,7% – nawet „bardzo wysoki”, ale blisko połowa (46,2%) ocenia go jako „przeciętny”, a 2,6% – „bardzo niski” (nie stwierdzono kategorii „niski”). Podobnie przedstawia się sytuacja w zakresie przygotowania do wykorzystania nowoczesnych technologii w procesie dydaktyczno-wychowawczym. Tym razem wskazywano trzy kategorie odpowiedzi. Swoje kompetencje na poziomie bardzo wysokim deklaruje 7,5% badanych, wysokim – 45,0%, a przeciętnym – 47,5%. Żadna z osób nie wskazała poziomu niskiego i bardzo niskiego.

Powyższe wyniki są dosyć zaskakujące, ponieważ 85,0% nauczycieli deklaruje systematyczne pogłębianie kompetencji w zakresie mediów i nowoczesnych technologii. Ponad 2/3 (73,0%) z nich uczestniczyło w zorganizowanych formach doskonalenia, takich jak szkolenia, warsztaty czy kursy. Czyżby nie przynosiły one pożądanego rezultatu? Większość (64,9%) realizuje również różne formy doskonalenia, w tym: czytanie literatury, analizę zawartości internetu czy pomoc koleżeńską.

Znaczenie nowoczesnych środków dydaktycznych dla skutecznej realizacji procesu edukacyjnego

Prawie wszyscy badani nauczyciele (95,0%) widzą w wykorzystaniu mediów i nowoczesnych technologii na lekcji same pozytywne strony – zwracając przede wszystkim uwagę na ich walory powodujące uatrakcyjnienie zajęć oraz możliwości zwiększające przystępność materiału nauczania. Wykorzystanie tego typu środków ich zdaniem zwiększa zaangażowanie uczniów, przyczynia się do większej aktywności, a także lepszego zapamiętania i zrozumienia prezentowanych treści oraz opanowania umiejętności i skuteczniejszego kształtowania postaw. Za szczególnie wartościowe w tym względzie nauczyciele uważają te me-

dia, które oddziałują na różne zmysły, a więc przede wszystkim związane z komputerem i internetem, jak prezentacja multimedialna, programy edukacyjne, portale edukacyjne czy inne zasoby systemu WWW. Warto jeszcze zauważyć, że zdaniem nauczycieli pomocne w kształtowaniu umiejętności są edytory tekstu i gry komputerowe, a w rozwijaniu postaw – filmy.

Jeden z nauczycieli oprócz stron pozytywnych zauważa także negatywne aspekty wykorzystania mediów w procesie dydaktyczno-wychowawczym, twierdząc, że przyczyniają się one do zaniku czytelnictwa książek. Jedna osoba również nie widzi żadnych zalet.

Ogólnie rzecz biorąc, badani uważają, że nowoczesne środki dydaktyczne stanowią cenną pomoc ułatwiającą prowadzenie zajęć.

W badaniach zapytano także o to, jakie nowoczesne narzędzia stosują najczęściej nauczyciele w celu szybkiego zainteresowania uczniów tematem. Użytkowany materiał pozwala stwierdzić, że każdy z respondentów ma taki sposób, dzięki któremu można osiągnąć wspomniany cel. Odpowiedzi były bardzo zróżnicowane, przeważnie jednak wymieniano tablicę interaktywną (blisko 1/3 badanych) oraz zastosowanie różnych treści z internetu (27,5%). Ponadto pomocne w tym są filmy (wśród młodszych uczniów – bajki), prezentacje multimedialne, gry i programy edukacyjne, e-booki czy ogólnie multimedia.

Wydaje się, że do większej skuteczności działań nauczycieli w dużym stopniu mogłoby się przyczynić zastosowanie podczas realizacji procesu edukacyjnego *technologii kreowania rzeczywistości*. Chodzi o sytuacje, w których poprzez założenie odpowiednich okularów (gogli), hełmów czy rękawic uczniowie będą działać w warunkach zbliżonych do realnych. Stwarza to nieprawdopodobne, niespotykane dotąd możliwości bardziej bezpośredniego doświadczania przyswajanego materiału nauczania. Zapytano nauczycieli o zdanie na ten temat. 1/3 z nich uważa, że technologie, o których mowa, z pewnością zwiększą efektywność ich działań. Podobnie co trzeci badany twierdzi, że najprawdopodobniej przyczynią się one do osiągania lepszych rezultatów w realizacji celów edukacyjnych. Zdaniem 12,5% badanych technologie te nie będą miały większego znaczenia w pracy nauczycieli. Grupa 17,5% nie ma na ten temat zdania.

Zastosowanie mediów i nowoczesnych technologii wśród innych determinantów skuteczności pracy współczesnego nauczyciela

Osiąganie dobrych wyników w pracy dydaktyczno-wychowawczej współczesnego nauczyciela zależy od wielu czynników, a ich wzajemne powiązania w niektórych przypadkach są niezmiernie trudne do wyjaśnienia. Wręcz niemożliwe byłoby je wszystkie wymienić i opisać, tym bardziej w tak krótkim opracowaniu. Jednak w realizowanej procedurze badawczej podjęto próbę ustalenia najważniejszych determinantów skuteczności nauczycielskiej profesji. W związku z tym poproszono nauczycieli, by wypowiedzieli się na temat tego, które

z nich uważają za najistotniejsze dla uzyskiwania dobrych rezultatów w pracy edukacyjnej ze współczesnymi dziećmi i współczesną młodzieżą.

W zastosowanym pytaniu z uszeregowaniem wariantów odpowiedzi badani na pierwszym miejscu najczęściej wymieniali *poziom inteligencji uczniów*. Za najważniejszy uznało go 43,6% respondentów. Na drugim miejscu wskazywano *umiejętności (podejście) pedagogiczne nauczyciela* (30,8%). Na miejscu trzecim znalazły się *ex aequo* dwa determinanty skuteczności pracy dydaktyczno-wychowawczej – *osobowość nauczyciela* i *metodyka działań edukacyjnych*, które na tej pozycji widzi co czwarty badany (25,6%). Zatem postawa i to, kim jest nauczyciel, jakie wartości reprezentuje, a także zastosowanie ciekawych rozwiązań w prowadzeniu lekcji nie pozostają bez znaczenia. Jako czwarty z kolei czynnik najczęściej wymieniano *przygotowanie nauczyciela do lekcji* (27,5%). Na piątym miejscu najwięcej osób wskazało *zastosowanie mediów i nowoczesnych technologii* (27,5%). Jednak jeszcze większa grupa (42,5%) wymieniony determinant skuteczności swojej pracy lokuje na pozycji szóstej. Na ostatnim miejscu znalazło się *wykorzystanie innych niż media masowe i nowoczesne technologie środków dydaktycznych*, które tutaj właśnie umieściła ponad połowa badanych (52,5%).

Warto w tym miejscu przytoczyć też opinie badanych na temat oczekiwania ze strony uczniów, które odnoszą się do pracujących z nimi nauczycieli i procesu edukacyjnego, w którym uczestniczą. Umiejętność rozpoznawania uczniowskich potrzeb i oczekiwań, wyjścia im naprzeciw to również ważny determinant skuteczności pracy nauczyciela.

Z uzyskanego materiału wynika, że w największym stopniu uczniowie od prowadzących z nimi lekcje oczekują *komunikatywności, jasnego przekazu prezentowanych treści* (72,5%) i *zastosowania ciekawych rozwiązań metodycznych* (70,0%). Ponadto chcą, by pracowali z nimi *nauczyciele pełni charyzmy, zdolni do zainteresowania swoim przedmiotem* (60,0%). Ważne jest także stosowanie *przemysłanego systemu motywowania* – takiego, który wprowadza jasne zasady uzyskiwania korzyści i unikania negatywnych konsekwencji swoich działań, co sygnalizuje 52,5% respondentów. Blisko co trzeci (30,0%) z nich uważa, że uczniowie oczekują wykorzystania na lekcjach *mediów i nowoczesnych technologii*. 10,0% twierdzi, że ważna jest też dla nich *obecność tradycyjnych środków dydaktycznych*.

Podsumowanie

Zastosowanie mediów i nowoczesnych technologii jest ważnym determinan-tem efektywności procesu dydaktyczno-wychowawczego we współczesnej szkole, ale nie najważniejszym. W opinii badanych w większym stopniu od tego o powodzeniu ich pracy decydują: poziom inteligencji uczniów, umiejętności

(podejście) pedagogiczne nauczycieli, osobowość prowadzącego, metodyka działań edukacyjnych i przygotowanie do lekcji.

Z badań jednak również jednoznacznie wynika, że środki tego typu są bardzo ważnym elementem procesu edukacyjnego i stanowią istotny czynnik warunkujący jego skuteczność. Ich niekwestionowaną wartość potwierdzają prawie wszyscy nauczyciele. Zwracają przy tym uwagę szczególnie na to, że przyczyniają się one do większego zaangażowania uczniów i lepszego opanowania przez nich realizowanego materiału – dzięki dużym możliwościom wizualizacji (uprzystępniania) przerabianych treści. Pomocne są w tym multimedialność i polisensoryczność, czyli cechy w największym stopniu charakteryzujące nowe technologie.

Niepokojący jest fakt, że duża część nauczycieli (blisko połowa) pomimo uczestnictwa w różnego rodzaju kursach, szkoleniach, warsztatach, a także przy wysiłkach związanych z samodoskonaleniem (co sygnalizują w badaniach) swoje kompetencje w zakresie wykorzystania nowych technologii ocenia na poziomie przeciętnym. To znaczy, że wymienione formy doskonalenia nie spełniają swojej roli. Brak wiedzy i umiejętności w tym zakresie stanowi barierę na drodze do wykorzystania wszystkich możliwości mediów. A te są wręcz nie do przecenienia – wystarczy wspomnieć o rozwiązaniach dotyczących kreowania sztucznej rzeczywistości, które w warunkach szkolnych mogłyby dać uczniom bardziej bezpośrednie poznanie, zmienić w wielu przypadkach żmudne nauczanie-uczenie się w fascynującą przygodę. Nawiasem mówiąc, zdanie większości nauczycieli odnośnie do wymienionych technologii i wartości ich wykorzystania na lekcji jest bardzo pozytywne.

Literatura

- Goban-Klas, T. (2007). Media i medioznawstwo. W: E. Chudziński (red.), *Słownik wiedzy o mediach* (s. 9–20). Warszawa, Bielsko-Biała: Park Edukacja.
- Mamroł, A. (2018). Tablica interaktywna w pracy współczesnego nauczyciela szkoły podstawowej. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 1, 144–152. DOI: 10.15584/eti.2018.1.18.
- Strykowski, W. (2003). Rola mediów i edukacji medialnej we współczesnym społeczeństwie. *Chowanna*, 1, 111–122.